

„Podívej se, to je Bulharsko, to se vyřeší.“

Rozhovor s Annou Staevskou

Kiril Christov – Tereza Lančová

Anna Staevská se narodila v Čechách, kde vystudovala češtinu a dějepis na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. Krátce po ukončení studií se přestěhovala do Bulharska, kde žije dodnes. Od roku 1975 do 2017 pracovala v Českém centru v Sofii. Během své úctyhodné kariéry prošla pozicemi od zástupkyně ředitele. Svůj profesní, ale i značnou část osobního života věnovala šíření dobrého jména České republiky, péči o krajany, vzdělávání a organizaci kulturního života bulharských krajanů.

Kdy a jak jste se ocitla v Bulharsku?

Jako vysokoškolská studentka jsem se v Československu seznámila s mým budoucím bulharským manželem. Měli jsme společné přátele, společné zájmy a rozhodli jsme se zůstat spolu. Poté, co mě požádal o ruku, odjel do Bulharska, protože ukončil školu o rok dřív než já. Museli jsme čekat, až muž ukončí povinnou vojenskou službu a pak jsme se vzali.

Do Bulharska jsem se stěhovala v únoru 1974. Začátek mého pobytu nebyl lehký. Neznala jsem jazyk, bydleli jsme v podnájmu, byla jsem na mateřské a žili jsme jen z platu manžela. Mým hlavním úkolem tehdy bylo najít si zaměstnání. Dozvěděla jsem se o existenci Československého centra. V roce 1975 jsem absolvovala přijímací pohovor a shodou okolností 1. dubna na apríla jsem tam začala pracovat.

Proč jste se rozhodla zůstat v Bulharsku natrvalo?

Důvodem byla především má rodina. Ale taky jsem tu měla výbornou práci a fantastické kolegy, kteří mi tu českou rodinu trochu nahrazovali. Moje práce, kterou jsem zbožňovala, byla zároveň mým koníčkem a velkou oporou mi byl můj manžel, který mi hodně pomáhal s dcerami, protože jsem často jezdila na služební cesty.

Získali si mě i samotní Bulhaři, kteří jsou srdeční, přívětiví, přátelští, rádi pohostí a navíc jsem obdivovala, jak jsou hrdí na svoji minulost. Počátky bulharského státu se datují do roku 681 a patří mezi nejstarší státní útvary v Evropě. Líbí se mi, že si zakládají na svých tradicích. Obdivuji, že si po staletích útlaku zachovali nejen svou identitu, ale i svůj jazyk. Zároveň vnímám ten rozdíl mezi pohodovými Bulhary a podle mého názoru trošku přesnými a praktickými Čechy. Život v Bulharsku ale není lehký ani dnes. Bulharsko je jednou z nejhudších zemí Evropské unie, proto mnoho mladých lidí zemi opouští.

Neuvažovali jste s manželem o přestěhování do Československa nebo později do České republiky?

Viděla jsem v tom velkou komplikaci. Faktem je, že manžel jako vědecký pracovník jezdil na specializace do Československa. Jednou mi volal z Brna, kde jsme oba studovali, a řekl mi o výhodné pracovní nabídce, kterou dostal, a to včetně služebního bytu. Starší dcera byla v tehdy v první třídě a mladší v jeslích. Manželovi jsem řekla: „Tak si tam zůstaň, já už nikam nejedu.“

Takže dodnes žijeme v našem bývalém služebním bytě pod horou Vitoša v Sofii, ale našeho rozhodnutí zůstat v Bulharsku nelitujeme. Jsme skromní, větší výdaje jsme měli jen na studia našich dcer a na dovolené u moře.

Ovládají Vaše dcery český jazyk?

Ano, naše dcery hovoří česky plynně. Při komunikaci se mnou používají češtinu a s otcem hovoří bulharsky. Přesto pozoruji, že si občas musí vzpomínat na některá slova. Jedna z dcer žije v Anglii, pro ni je nyní primárním jazykem angličtina, ale komunikovat vícero jazyky považujeme za samozřejmost.

Pracovala jste v Českém centru, kterých je v současnosti ve světě dvacet pět. Ale to první, které se stalo jakýmsi modelem pro ostatní, vzniklo právě tady v Sofii. Kdy a jak k tomu došlo? Proč právě tady?

Českému centru jsem zasvětila celý svůj profesní život. Pracovala jsem tu skoro 43 let. Jak jsem už zmínila, měla jsem velké štěstí pracovat s přátelskými a inteligentními lidmi. Vždy jsme si byli oporou a stýkáme se dodnes. Naše pozitivní vztahy byly dobře vnímány i návštěvníky Centra.

A proč první Centrum vzniklo právě v Sofii? Po osvobození Bulharska¹ do země přišlo mnoho českých intelektuálů a podnikatelů, kteří pomáhali postavit mladý bulharský stát na nohy. Jméno Jireček² je v Bulharsku všem známé, například díky tomu, že sepsal první moderní bulharské dějiny. Ve spolupráci s Čechy vznikaly první kulturní instituce, byl založen justiční aparát. A hovoříme-li o hudbě, stavbě železnic, pivovarech a továrnách, to vše je v Bulharsku spojeno s českými jmény.

Právě pro tuto vzájemnost, možná že i na žádost samotných Bulharů, vzniklo první Centrum právě v Sofii v rámci kulturní smlouvy s Československem z roku 1947. V roce 1948 byl vydán protokol, na základě kterého, bylo rozhodnuto o zřízení této instituce. V roce 1949 vzniká Československá tvorba Orbis. Ta původně byla zřízena jako prodejna kulturního zboží za účelem propagace nejen českého řemesla, ale toho nejlepšího z Československa. Recipročně pak vznikla v Praze i Bulharská tvorba. Postupem času se tato činnost rozšiřovala.

Od kolegů vím, že se tehdy cestovalo po celém Bulharsku, dělaly se besedy s důrazem na šíření informací o Československu, o událostech, festivalech a podobně. Postupem času se změnila i tvář samotné budovy Centra v ulici Rakovski 100 v Sofii.

1 Bulharský stát byl znovuobnoven v roce 1878.

2 Konstantin Jireček (1854–1918) byl český politik, historik a zakladatel české balkanologie. Na přelomu 70. a 80. let 19. století pomáhal organizovat správu a školství v nově vzniklém Bulharsku, kde působil jako ministr osvěty, nebo také jako ředitel Národní knihovny.

Původní název Československá tvorba byl zaměněn za Československé středisko, potom na Československé kulturní středisko, a nakonec Kulturní a informační středisko ČSFR. V roce 1993 po rozpadu Československa, rozhodla Česká republika o zřízení Českého centra následníka středisek s dlouhou tradicí. Tento vývoj má svoji posloupnost v tradici sahající minimálně ke konci 19. století.

Můžete nám stručně vysvětlit, jak České centrum vlastně funguje, jaké jsou jeho aktivity a pro koho jsou určeny? A kdo vlastně centrum navštěvuje?

Činnost Center vychází z koncepce zahraniční politiky České republiky. Tomu je podřízeno každé Centrum. Úkolem Center je prostřednictvím jejich aktivit budovat povědomí o České republice jako o moderní kreativní zemi s bohatými tradicemi a bohatou minulostí.

Činnost Centra v Bulharsku zahrnuje nejrůznější oblasti: filmovou tvorbu, divadlo, taneční platformu, hudbu nebo design. Centrum spolupracuje s místními i zahraničními institucemi, např. při pořádání filmových festivalů mezinárodního významu. Populární je třeba filmový festival v Sofii, se kterým Centrum spolupracuje, ale ten se letos bohužel nemohl uskutečnit ve stejném formátu z důvodu pandemie. Dále je iniciátorem a poradatelem Noci literatury nebo Dne jazyků, kde prezentuje český jazyk. Značné úsilí je vkládáno do edukativních programů pro děti a mládež. Prezentace českého jazyka a literatury měla v programu Centra vždycky výsadní postavení. Čeština je prezentována jako použitelný jazyk, který je možné studovat i na vysokých školách v Bulharsku. Naše Centrum vždycky mělo vlastní jazykové kurzy různých stupňů a od určité doby je zde možnost absolvovat certifikovanou zkoušku.

Celkově se dá říct, že překlady českých autorů, jsou velmi populární. Centrum spolupracuje s bulharskými vydavatelstvími, mezi které se na předních místech řadí např. Persei, Izida, Ergo, Žanet 45, Paradoxs, Emas. V Bulharsku vyšly překlady řady českých spisovatelů. Například Marka Šindelky, Martina Vopěnky, Bianky Belové, Aleny Morgensternové, Terezy Boučkové, Martina Reintera, Martina Šmause. Centrum navštěvuje řada překladatelů, kteří se aktivně podílejí na propagaci češtiny: Margarita Mladenová, Jordanka Trifonová, je to Dobromir Grigorov, Anželina Penčevová, Vlado Penčev, Radost Železarova nebo Krasimir a Denica Prodanovi. Nelze neuvést i jména Atanas Zvezdinov, Vasil Samokovliev, Žoržeta Čolaková. Zajímavé je, že současným knižním bestsellerem je *Pilot a Malý princ* s ilustracemi Petra Síse. Kniha má netradiční velký formát, na místní poměry velmi drahá, a přesto momentálně zcela rozebraná.

Velkou zásluhu na prezentaci české literatury má i Bohemia klub³, který byl v Centru založen v roce 1993. Klub prezentuje českou tvorbu nejen studentům a vydává vlastní časopis *Homo Bohemicus*.

Dáme-li stranou literaturu, v poslední době se velkého úspěchu dočkala prezentace současného českého designu, který se stal moderní součástí programu Centra. Propagace zahrnuje české sklo, nábytek nebo bižuterie z různých dílen. Popularizována jsou i tradiční řemesla, například modrotisk. Patrná je snaha o propojení

3 <http://bohemiaklub.org/cz/>

bulharské a české designerské školy formou vzájemných výměnných pobytů, což je velmi prospěšné. Nejen na mě udělala velký dojem výstava Česká hračka včera a dnes. Na výstavě se prezentovaly produkce českých firem, na jejichž hračky vzpomínají celé generace. Za všechny mohu jmenovat stavebnici Merkur, auto Tatra a z těch největších hračky z albrechtické továrny Detoa. České dřevěné hračky jsou v Bulharsku velmi populární. Na tradiční českou tvorbu navazují mladí designéři a ilustrátoři, kteří na výstavě ukázali nové směry a nápady.

České centrum se nachází na jedné z hlavních sofijských ulic a má tedy dobrou dopravní dostupnost. Ve stejné budově sídlí také České velvyslanectví. S příznivci Centra komunikujeme pomocí webové stránky⁴ a newsletterů. Zájem o program Centra je značný. Vždycky jsme se snažili, a mí kolegové se dodnes snaží, sestavovat pestrý a kvalitní program, který by seznámil příznivce s tím nejlepším z české současné kultury. Program akcí se plánuje s velkým předstihem a s ohledem na rozpočet vznikají akce ve spolupráci s bulharskými partnery, kteří mají zájem se na nich podílet.

Podílela jste se na vydávání *Krajanského bulletinu*. Vychází ještě?

Krajanský bulletin vycházel sedm let od roku 2008. Pro jeho pokračování nebyl dostatek finančních prostředků. Obsahoval informace o akcích a důležitých událostech v České republice. Mnoho našich krajanů je starších a nemají ani počítač. Pro řadu z nich byl bulletin významným zdrojem informací. A i když bulletin již nevychází, předávání informací všem generacím krajanů pokračuje. Například se pořádají různé besedy o dění v České republice nebo na témata lidových tradic. Doufám, že se zapojí i mladší generace a bude se více věnovat rozvoji webových stránek a profilů na sociálních sítích.

Československý klub T. G. Masaryka v Sofii existuje desítky let. Mohla byste nám krátce přiblížit jeho historii, přítomnost a budoucnost?

Česká stopa byla po osvobození patrná v celém Bulharsku. Stavěla se železnice do Gorne Orjachovice, Ruse a Šumenu. V samotné Sofii žilo v 80. letech 19. století asi stovka Čechů. Sofie tehdy byla ještě vesnice, ale Češi se již scházeli ve svém pivovaru. Scházeli se i v rakouských spolcích a důležitou roli hráli v založené Slavjanské besedě. Vlastní spolky měli i ženy. Češi vnímali roztržičnost napříč spolky, a tak v roce 1892 založili Zábavní čtenářský spolek Čech. Jeho prvním předsedou byl jistý pan Doubrava. Pořádali různé společenské a vzdělávací akce, tance a poslechy české hudby. Ale ty se konaly na různých místech a časem bylo zapotřebí najít prostor, kde by mohli působit všichni společně. Když se v roce 1920 stal předsedou spolku známý malíř Ivan Mrkvička, objevila se poprvé myšlenka, že je třeba začít vzdělávat děti a mládež v rámci spolku. Na prvním sjezdu Čechů a Slováků v Sofii, v roce 1921, bylo dohodnuto, že bude zřízena škola⁵. O rok později byly za těmito účely pronajaty prostory v centru města.

⁴ www.sofia.czechcentres.cz/cs/

⁵ České školy byly zakládány i mimo Sofii. Například ve Vojvodovu, v Gorné Orjachovici, Brašlanici, Ruse, Šumenu, Mrtvici a na dalších místech, kde se vyskytovaly početnější skupiny krajanů.

V roce 1924 bylo na valné hromadě rozhodnuto, že je nutné koupit v Sofii vlastní budovu. Peníze na koupi budovy se vybraly v dobrovolných sbírkách. Pomohla také Banka československých legií, která poskytla velice výhodný úvěr. Byla zakoupena budova, ve které Klub funguje dodnes. 19. října 1925 tu byl slavnostně otevřen Národní dům, kde fungovala škola a školka. Postupně tu probíhaly různé stavební úpravy, dostavěla se tělocvična, které se dnes říká Velký sál a kde se pořádají plesy nebo cvičení.

V roce 1948 vyšel zákon, kterým byly zrušeny všechny zahraniční školy v Bulharsku. Česká škola byla zrušena a mateřská školka byla zrušena o několik let později. Výuka byla nahrazena jazykovými kurzy.

V roce 1951 byl spolek Čech sloučen s družstvem Československý národní dům a od té doby se jmenuje Československý klub v Bulharsku. Byly upraveny stanovy Klubu a v 70. letech 20. století vznikly dodnes fungující pobočky v Plovdivu a Varně.

Po rozdělení Československa v roce 1993 se Češi a Slovinci dohodli, že Klub nerozdělí, protože se stejnou měrou podíleli na jeho fungování a činnostech. Zůstal tak původní název Československý klub v Bulharsku, který se v devadesátých letech přejmenoval na Československý klub T. G. Masaryka v Bulharsku.

Nelze mluvit o historii Klubu a nevzpomenout osobnosti jeho předsedy Miroslava Příbyla, který vedl klub padesát let a byl velice váženou postavou nejen v Bulharsku, ale v mnoha krajanských organizacích ve světě. Po jeho smrti jsem Klub vedla souběžně s mou prací pro Centrum. Po dvou letech se vedení Klubu ujal můj zástupce Emil Todorov, který je předsedou dodnes. Pobočku v Plovdivu vede Jaroslava Minčevová a ve Varně působí Zdena Boeiová, která je i honorární konzulkou. Za svou dlouhodobou a prospěšnou práci při zviditelňování a propagaci České republiky a udržování jazyka, získal v roce 2004 Klub cenu Gratias agit.

V současnosti je Československý klub T. G. Masaryka volně přístupný včetně vnitřních prostor a restaurace, která je jeho součástí. Pravidelnými návštěvníky jsou členové sdružení bulharsko-československého přátelství nebo například bývalí absolventi českých vysokých škol, kteří si chtějí udržet jazyk. V klubu probíhají kulturní aktivity, besedy, koncerty, promítají se filmy pro pamětníky. K různým příležitostem jsou pořádány přednášky, ale i neformální posezení u šálku čaje. Některé akce se pořádají za velmi těsné spolupráce s Čechy, kteří dočasně žijí v Bulharsku, ale nemohou se podle stanov stát členy Československého klubu. Členem může být jen osoba s trvalým pobytem na území Bulharska. Existuje uskupení Čechů "Žijeme v Bulharsku", které pomáhá s organizací akcí, pomáhali například s přípravou plesu v loňském roce.

Myslím si, že Klub má budoucnost. Osobně jsem pro úpravu stanov tak, aby se členy Klubu mohli stát nejenom Češi trvale žijící v Bulharsku, ale i lidé, kteří mají těsný vztah s Českou republikou. Jaký bude další vývoj, uvidíme.

Víme, že jste se mnoho let podílela na organizaci a správě archivu Československého klubu. Jaké materiály jsou tam uloženy? Kdo může archiv navštívit?

Archiv nebyl dlouhou dobu přístupný. Materiály zde uložené bylo třeba roztrždit. S prací mi byly nápomocné krajanky, které pomáhaly s klasifikací materiálů. Dokumenty v krabicích, volně ložené na stole nebo ve skříních, byly uspořádány tak,

aby existoval určitý řád a dalo se v archívu orientovat. Je však nutné jejich přesnější roztrždění, protože tu jsou zajímavé historické prameny, například účetní doklady z Brašljanice, dopisy z Trojanu, dobové fotografie a podobně. Dokonce jsem Klubu darovala kopírku, aby se materiály nevynášely. Je tu ještě spousta práce. Byla bych ráda, kdyby se archívu ujal archivář nebo archivářka, která by pokračovala v mém úsilí. O přístupu do archívu rozhoduje vedení Klubu, které je možné požádat o vstup.

Vzhledem k neutěšenému stavu samotné budovy a také k probíhající pandemii, není péče o archív v současnosti prioritou. Provoz budovy byl částečně dotovaný restaurací, která je nyní uzavřena a z důvodu nedostatku financí byl Klub nucen pronajmout poslední patro.

Spolupracovala jste na řadě publikací. Jsou mezi nimi takové, se kterými chcete seznámit čtenáře?

Jedna z vydaných publikací nese název *90 let. Symbol česko-slovenské tradice uprostřed Sofie*. A jak napovídá název, byla vydána při příležitosti devadesátého výročí působení v této budově. Dvojazyčný text odráží život krajanů v minulosti i v současnosti. Obsahuje řadu fotografií z archívu i ze soukromých sbírek. S bulharským překladem mi pomáhal Valentin Trajanov, který se postaral i o samotné vydání. Finančně přispělo Ministerstvo zahraničních věcí a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

Další publikace vyšla k 65. výročí Českého centra. Je to taková vzpomínková práce, ohlédnutí za slavnou minulostí, např. na divadelní představení Čapkových pohádek. To se stalo tak populárním, že bylo hrané i na Sofijské univerzitě. Lidé se stále mění, ale budova zůstává a stala se naším opěrným bodem v Sofii. Taxikáři na nádraží nebo na letišti stačí říct, že jedete do Českého centra, protože adresa budovy je všeobecně známá.

Kdo tvoří dnešní českou krajauskou komunitu v Bulharsku? Došlo podle vás k nějakým změnám v české komunitě a ve vztahu menšiny k většinové bulharské společnosti?

No, klub má přibližně 300 registrovaných, převážně starších členů, ale celá současná krajauská komunita není dobře zmapována.

Osobně jsem změny ve vztahu k majoritní společnosti nezaznamenala. Domnívám se, že Bulhaři si Čechů a Slováků velmi váží. Pozoruji, že Bulhaři jsou velice citliví na menšiny, aktuální téma je turecká nebo romská menšina. Nikdo z mých blízkých si ale na negativní přístup Bulharů nikdy nestěžoval.

Jediný problém, co jsme měli, se netýkal jen Čechů a Slováků a souvisel se zavedením čísel pro cizince namísto rodných čísel po vstupu Bulharska do Evropské unie. O tomto kroku jsme byli špatně informováni. Hlavně starší generace měla problémy třeba na poště při vyzvedávání důchodů, kdy se dozvěděli, že formálně neexistují. S tím jsme se snažili krajanům pomáhat. V Bulharsku nejsou registry propojeny a výměna informací mezi institucemi není dobrá. Můj muž říká: „Podívej se, to je Bulharsko, to se vyřeší.“

V Bulharsku záleží na tom, jaká jste povaha. Přátelsky naladěný člověk zde nemá problém.

Znáte Bulhary. Co se jim vybaví, když se řekne Česko?

Faktem je, že starší generace si stále ještě připomíná úlohu Čechů v době po osvobození z tureckého jha, jak my říkáme. Česko je spojováno s velkým přínosem pro Bulharsko. Někteří si vzpomenu třeba na výtvarné umění. Obrazy Jaroslava Věšína⁶ nebo Ivana Mrkvičky⁷ visí v Národní galerii, zmíním i Josefa Pittera, který je považovaný za zakladatele grafiky v Bulharsku. Já osobně si velice vážím čtyř bratrů Milde⁸, kteří tu působili. Jeden z nich, František, založil známý pivovar v Šumenu. V Sofii existuje třeba škola pojmenovaná po Konstantinovi Jirečkovi. Takových příkladů je spousta.

V Bulharsku je i dnes pojmem český film, nebo kulturní památky, české lázně, turistika. Celkově se dá říct, že místní sdělovací prostředky o Česku moc neinformují, ale Centrum s bulharskými médii spolupracuje a jeho role je v této oblasti záslužná.

Mladá generace se spíš opírá o novější informace, Česko znají spíše ze světa sportu než z historie.

Mají dnešní mladí Bulhaři ještě zájem o výuku českého jazyka?

V Bulharsku byla bohemistika jednou z nejlepších na světě. Je to zásluha generace Veličko Todorova, Ivana Pavlova, Svetomira Ivančeva a jejich následníků. Faktem je, že není výjimkou setkat se s člověkem ze starší generace, který vám klidně bude odpovídat lámanou češtinou, protože studoval kdysi v Česku nebo je ze smíšené rodiny.

Mladí lidé spíše dávají přednost západním jazykům, které jsou lépe uplatnitelné. Zde v Bulharsku ale obecně opadá zájem i o vysokoškolské studium.

Čeština se vyučovala na třech vysokých školách a slovenština ve Veliko Tarnovu. Čeština se nyní vyučuje na Sofijské univerzitě, na Plovdivské univerzitě, ovšem na univerzitě v Blagoevgradu se už nestuduje. V Sofii češtinu vyučovalo Gymnázium sv. Metoděje, ale i tam byla výuka ukončena.

A tady bych znovu chtěla podtrhnout nesmírně záslužnou činnost *Bohemia klubu*, který dokázal podchytit studenty češtiny. Čeština a bohemistika zůstává i přes menší zájem mladých stále pojmem. Zásluhu na tom má do jisté míry i televize, která vysílá dokumentární filmy. Nedávno byl vysílán dokument o stavbě varnenského přístavu, díle bratrů Prošků.

V jakých oblastech je podle Vás největší potenciál česko-bulharských vztahů v současnosti a do budoucnosti?

Dobře fungují tradiční obchodní vazby. Co se týká perspektiv zahraničního obchodu a investic, záleží na mnoha faktorech a ekonomické diplomacii. Je nutné důkladně analyzovat politické předpoklady a podmínky v Bulharsku. Já osobně vidím potenciál Bulharska kromě turismu v zemědělství a bioproduktech.

⁶ Jaroslav Věšín (1860–1915) byl český malíř, profesor a zakladatel malířské školy v Sofii.

⁷ Ivan Mrkvička (1856–1938) byl český malíř, který výrazně ovlivnil umělecký život v Bulharsku a je považován za jednoho ze zakladatelů bulharského moderního malířství.

⁸ Viz například Brankov, N. 2015. České stopy v bulharské průmyslové architektuře — 2. díl. [online] Dostupné z: <http://www.earch.cz/cs/revue/ceske-stopy-v-bulharske-prumyslove-architekture-2-dil>. [cit. 27.10-2020.]

Svoji důležitou roli hraje dobrá zeměpisná poloha Bulharska v černomořském regionu a nepříliš dobře zužitkovaný potenciál turismu. V tomto směru by se Bulharsko mohlo rozvíjet, kdyby dokázalo zlepšit služby. Negativně se na turismu letos projevila krize spojená s pandemií a pokles leteckých kapacit.

Věřím, že se turismus bude rozvíjet nejen na pobřeží, ale bude nasměrován i do bulharských hor a vnitrozemí. Zajímavá je pro Bulharsko i agroturistika. Právě česká centra mohou pomoci i s orientací na turistiku spíše individuálního charakteru, možností je mnoho.

Děkujeme za rozhovor.

Rozhovor byl realizován online Sofie–Praha v červnu 2020.